

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2011

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(30)
2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Simolola karolo e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Thala mola morago ga karolo nngwe le nngwe.
6. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1****1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.**

Fa o bona setshwantsho sa ga mme mmaMofokeng, mme o aga moikgato ka mong wa sone, e le moka o bonang ene ka sebele. Mme mmaMofokeng wa madi le nama a tlhoka thari e ntle, mo e rileng motlha Modimo o mo abelang ngwana wa mosetsana, a leboga ka go mo reelela mmaagwemogolo, motsalammaagwe, e bong Basetsaneng ka sebele; ka a ne a ithaya a re o tlaa tlatsa lesaka ka kgomo tsa bogadi. Ke ene yo setshwantsho sa gagwe se neng se eme le sa ga mmaagwe. A tsalwa a le bokoa mo sehubeng, e kete e tlaa re motlhamongwe a tsenwe ke lohoba. A palela dingaka. Ka kgwedi tsa mariga go bipiwa ka kobo; e be e le nako e monnamogolo le mosadimogolo ba lalang ba butse leitlho jaaka mmutla.

Bokoa jwa gagwe jwa aga ntlo ya ga rre Mofokeng; ya kitlana mo thipa e neng e ka se ka ya feta fa gare ga bone. E se lorato lwa batho ba bararo ba ba gabileng go setlela maemo a bone; e le lorato lwa batho ba nyaga tsa borale, le botshelo jo bo tshwereng ka tlhale, di ba rutileng go tshwarana ka mabogo. Rre Mofokeng a ikana go swela kano tsa kgosi mo go mme mmaMofokeng; mogatse le ene a ikana go swela kano tsa kgosi mo go monnamogolo le morwadie. Monnamogolo e se motho wa ditšheše, mme tsatsi lengwe le lengwe a tla ka ngatana ya tsone kwa motse-mosweu, a fitlha a e baya sentle mo phaposing ya morwadie. E re Basetsaneng a utlwa monko o o monate, a tsose tlhogo mo mosamong, a šebe rraagwe ka monyenyo o o neng o tlhapisa monnamogolo pelo.

Ntlo ya bobedi e ne e le ya ga Molefe: setsompa, leferefere, menomasweu. A nyala Lebogang morwadia Modiboa wa Dibaere. Ba nna kgwedi tse pedi, kampo tse tharo – ga ke tshware sentle – boitumelo le boipelo jwa botshelo jo bonaana bo kgatlha magodimo. Mme ka phokoje a sa latlhe moseselo wa gagwe, a sitwa go latlhela rure a boela mo mokgweng wa gagwe o a neng a o tlogetse a sa ntse a ipala mabala a kgaka mo go Lebogang. Mokgwa o e neng e le ona o dirileng gore monnamogolo Modiboa, a eme ka thobane mo kgorong, wa itshupa; mme ga se ka ga thusa sepe, mosetsana a re fa ke re ka re, ka rialo. E re monnamogolo a sa ntse a isitse marapo go beng, a tswe ka letshola, a tlole dipota ... Monnamogolo ka mahutsana a latlha seditse; a nyadisa morwadie ka pelo e ntsho ...

Tsatsi la ntlha le Molefe o letseng paeng mogatse a ikgomotsa ka gore monna o a tle a phirimelelwe nageng ka nako e nngwe, le fa a ne a sa ikaelela go lala digoba. Ya re go le tsatsi lengwe a iphaga dikoro mo botshelong jwa ga mogatse; motho a batla go mo ja nko e sa butswa. Ke fa a tlaa simolola go ikgomotsa ka tshingwana ya ditšheše: a tlhola mo go yone, a phirimelelwa gone. Ba mo ja setshego go bona a kgwaritsakgwaritsa mmu motshegare otlhe – a rothisa keledi. Ke fa e tlaa re go le tsatsi lengwe mosimane wa Mongwaketse a fapogela gona a ntse a batla matute a morara; ka loleme lo lo borets'hana a mo lebadisa bodutu le mahutsana. Ya re a tsamaya ga twe a se ka a lapa go eta.

Ntlo ya boraro e ne e le ya ga Motale ... Mogatsa Motale e le tsala e kgolo ya ga mme mmaMofokeng. Fa o tsena mo tlung ya ga Molefe o kgatlhantshiwa ke maphatsiphatsi a a kgobetsweng gotlhe: fa o tsena mo tlung ya ga Motale o kgatlhantshiwa ke dipota tse di emeng mošampa. Mme mmaMofokeng le Lebogang ba ne ba atamelane ka maemo; mme ba sa kgone go itsheba. Go tseelana molelo ga bona e le go go felelang mo kadimisanong ya dilo tsa lapa.

Ke fa e tla re go le tsatsi lengwe mme mmaMofokeng a rome Basetsaneng go ya go mo kopela matlhare a mmutshwana kwa go Lebogang: a fitlhela go thibile, e le maitseboa a Matlhatso ... "Hee, wena, o mosesane, tsamaya o reye mmaago o re ga ke ise ke reke tee."

[Marara, DP Semakaleng Monyaise]

- 1.1.1 Fa mabaka a le MABEDI a a neng a dira gore lelapa la ga rre Mofokeng le nne le kutlwano. (2)
- 1.1.2 Ke eng se se pateleditseng Lebogang go ratana ntswa e le mosadi wa lelapa? Naya dintlha di le PEDI. (2)
- 1.1.3 Lebaka le le neng le dira gore monnamogolo Modiboa a nne kgatlhanong le lerato la ga Lebogang le Molefe ke gonne:
- A A ne a rata basadi
 - B E ne e le leferefere/menomasweu
 - C A ne a itaya mosadi
 - D A ne a sa tlamele lelapa
- (1)
- 1.1.4 Tlhalosa maikutlo a gago tebang le kutlwano e e neng e rena mo lelapeng la ga rre Mofokeng. (2)
- 1.1.5 Nopola polelo e e tsayang letlhakore mo temaneng ya ntlha o bo o tlhalose gore ke ka ntlha ya eng o rialo. (2)
- 1.1.6 Fa o ne o le Lebogang, a o ne o ka tswa ka letshola le go tlola dipota jaaka a ne a dira? (2)
- 1.1.7 Go ya ka wena, a go siame gore batsadi ba iletse bana ba bona go ratana le makau a ba ka tswang ba itse mekgwa ya bona e e seng mo tseleng? (2)
- 1.1.8 Fa o bona, a Lebogang o ne a ka siamelwa ke dilo ka ntlha ya go ratana le lekau le rraagwe a neng a le kgatlhanong le lona? (2)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Matlhasedi, Mojaki Mogapi le ba bangwe]

- 1.2.1 Go ya ka tshekatsheko ya gago ya setshwantsho se, go diragetse eng ka ga motswasetlhabelo? (2)
- 1.2.2 Ke bolwetse bofe jo bo atileng, jo ka gongwe ka go tlhoka lesego, bo ka tshwarang motswasetlhabelo? (1)
- A Mafatlha
B Kankere
C Lebolelamading
D Sukiri
- 1.2.3 Maikutlo a gago ke afe morago ga go buisa le go sekaseka setshwantsho se? (2)
- 1.2.4 Ditiragalo tsa mofuta o di ka efogiwa jang mo setšhabeng? Tlhalosa ka go naya mabaka a le MABEDI. (4)
- 1.2.5 Fa o ne o le mo maemong a motswasetlhabelo, mme motho yo o go weditse dingalo a go boifisa ka go go bolaya fa o ka ntsha sephiri, o ne o tlaa dira eng? (2)
- 1.2.6 Go ya ka wena go ka dirwa eng ka banna ba ba betelelang bana kgotsa basadi? (2)
- 1.2.7 Ke eng se se tshwanang se o ithutileng sona mo temaneng e e fa godimo le mo setshwantshong? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o e sosobanye ka mafoko a gago. Boleele e nne mafoko a a ka nnang 80–90. Tlhokomela gore o se fete palo ya mafoko a a neilweng mme kwa bofelong o neye palo ya mafoko a o a kwadileng.

Kwa Marumantsho ngwaga o ne o itshupa gore ga o kitla o nna monamagadi, wa dipula tse di matsorotsoro. O ne o lebega gore o tlaa dika o le ngwaga wa lešekere. Fa bagolwane ba motse ba ka se ke ba tlhokomela, morafe o tlaa palelwa ke go lema, mme diruiwa tsa bona di tlaa foforega. Fa morafe o bona ditshupo tsa gore maru a tlile go ngala magodimo, mme mathe a a monate a legodimo a tlile go tlhokafala, batho ba simolola go ngunanguna. Banna ba ba sebetse ba lemosa banna ba lekgotla la khuduthamaga gore a ba bona matshosetsi a a tlang a lebile morafe. Ba bolelela Radigwe, Ratsie le Kediletile gore fa ba ka se ke ba ntsha matlho dinameng, ba fasafasa jaaka bana ba banna, borole bo tlaa dika bo fofotse morafe, mme diruiwa tsona di tlaa ya moribe.

Fa borre ba utlwa ka mafoko a morafe, ya nna gona ba itharabologelwang, mme ba lemoga gore selemo se setse se le mo gare mme ga go ise go ke go nne le lerothodinyana le le kileng la rothela mo lefatsheng. Fa ba ntse ba ingwaya ditlhogo, ba lemoga gore le lerunyana ga ise ba ke ba le bone le kgabola mo loaping. Phefo e e fokang le yona ga se e e tlišang pula. Fa ba tsholetsa matlho, ba lelala legodimo, ba fitlhela le phaphaletse. Fa ba šeba ngwedi o ba le pang pula ka ona, ba fitlhela o sa supe dikai tsa gore pula e ka na mo malatsing a a fa gaufi.

Diruiwa di ne di kutile bojang botlhe, naga e fetogile sekaka, e bile batho ba se na tsholofelo ya gore tlhaga e tlaa tlhola e tlhoga. Ditlhare di ne di tlhotlhoregile matlhare, dikala tsa tsona o ka re di omeletse. Batho ba ne ba le mo tlalelong tota, fa ba bona ba tshelwa ke ngwaga ba sa lema, e bile diruiwa tsa bona di tlaa bo di fedile.

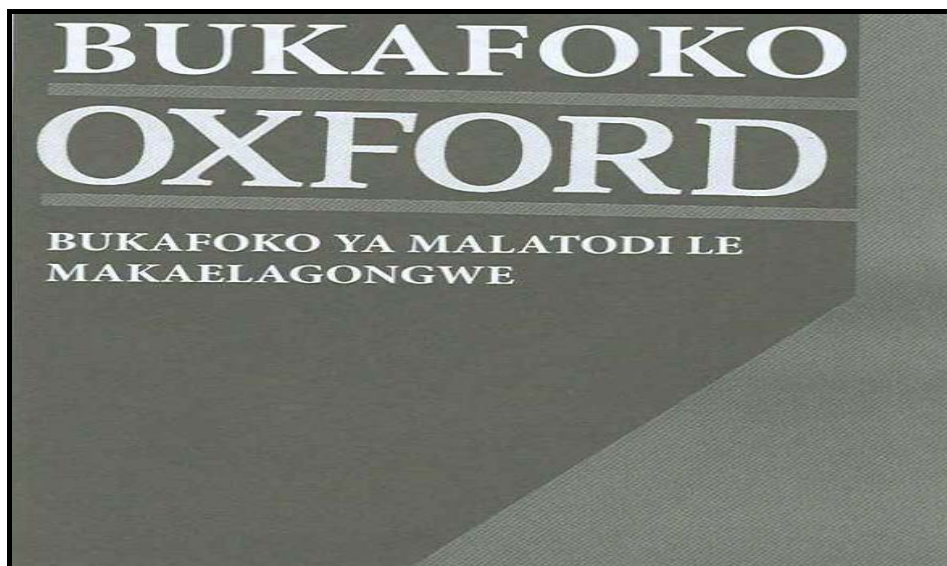
Fa maemo a ntse jaana banna ba lekgotla la khuduthamaga ba rera go ya go bona Kgosi Motseakhumo. Fa ba ya kwa kgosing ba ne ba gogwa kwa pele ke Radigwe.

[Mafoko se a tsaya kae, JM Ntsime]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka papatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Lesedi, T Bojosinyane le ba bangwe]

- 3.1 Tlhopha karabo e e maleba. Kwala fela palo ya potso (3.1) le tlhaka (A/B/C/D).

Malatodi ke mafoko a a kayang:

- A Mafoko a a tshwanang ka bokao.
- B Mafoko a a khutshwafaditsweng.
- C Mafoko a a lelefaditsweng.
- D Mafoko a a ganetsang a mangwe. (1)

- 3.2 Ke bomang ba go leng botlhokwa mo go bona go reka buka e? (2)

- 3.3 Polelo e "Bukafoko ya Malatodi le Makaelagongwe" e na le thotloetso efe mo babuising ba papatso e? (1)

- 3.4 Buka e e mo papatsong e ka diriswa kwa kae? (2)

- 3.5 Ke ka ntlha ya eng lefoko "Bukafoko" le kwadilwe ka ditlhaka tse dikgolo? (2)

- 3.6 A o ka kgatlhegela go reka bukafoko e e tlhagelelang mo papatsong e? (2)

[10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Lekwalodikgang la Letsatsi le Letsatsi, Motsheganong 13, 2011]

- 4.1 Tlhopha karabo e e maleba go feleletsa polelo e e latelang. Kwala fela palo ya potso (4.1) le tlhaka (A/B/C/D).

Mmui wa mafoko a a mo khathunung o bontsha ...

A	puso ya botlhe.	
B	tshenyo ya tšhelete.	
C	bokgoni ba puso.	
D	puso e utlwelela batho.	(1)

- 4.2 Khathunu e, e senola maikutlo a a ntseng jang mo go wena? (2)

- 4.3 Nopola tlaopo/tshegiso mo khathunung e. (1)

- 4.4 O ka thusa puso jang mo bothateng bo bo tshwanang le bo? (2)

- 4.5 Go ya ka khathunu e, a puso e tlhokometse baagi ba Foreisetata? (2)

- 4.6 A molaetsa wa mokhathunu o senotswe sentle? (2)

[10]

POTSO 5

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Pulane ga a ka a tsebeetsega jaaka lotlhaka lo tsewa ke phefo, o ne a araba ka botlalo jo bo tletseng pê. "Dipholo tsa ditlathobho di mo tseleng di etla e bile ga di kitla di rona gore ke tsa me. Lenny, tsala ya me, ena ke tlile le ena ka gobo a ne a nkopa, e se la ntlha, go tla go bona fa gaetsho le motse wa gaetsho. Ga ke itse fa ke fositse. Botsala jwa rona kwa sekolong bo simolotswe ke fa ke itsalanya nae go nthusa *Mathematics* e e neng e mpalela mme ena a e kgona. Gajaana ke e kgona mo e keteng ga e ise e mpalele."

Mafoko ano a ga Pulane, a ngwana a ikokobeeditse bagolo, a ne a gwetlha mmangwaneagwe, Seitebaleng, go bula molomo. Sekgopi ke eng abuti fa puo ya ga Pulane e re namatsha dipelo jaana. Tlhang e kete o batla go bopela morwadio kgomo ya mmopa? Re bolelele fa go kgopameng re tle re go kgopolole". Ka go digela mafoko jaana mmangwane a bo a di bofile gore di goge mmogo. "Ngwana o ne a ise a fetse go araba dipotso tsa ga rangwaneagwe, jaanong lo setse lo mo tlhatlaganyetsa ka tse dingwe.

Mang a di arabe ka go latelana ga tsona di le motlele? "BoTshidi le boseperempetšhana ba a anyisa mo motseng mme ga go itsiwe borrabana ba bona. Bana ba bona ke 'sepa la bosigo le itsiwe ke mmei' ka gonne borraabo ba ba itatotsa le penne. Ke tlile le Lenny, e se ka lenyatso, e le ka go tla "Pulane, ga se nna" e le fa mothaka a ile ka lenga la seloko." Pulane o ne a itherele sentle pele a bidiwa mme a ipolelela gore o tlaa araba ka tolamo le tlhamalalo jaaka barutabana ba gagwe ba mo ratile go araba, e seng ditlathobho fela, botshelo ka kakaretso.

[Mosekaphofu, J E Setshedi]

5.1 Tlhopha karabo e e maleba. Kwala fela palo ya potso (5.1) le tlhaka (A/B/C/D).

Polelo e "dipholo tsa ditlathobho di mo tseleng di etla", ke sekao sa ...

- A sekapuo
- B leele
- C seane
- D modiriso

(1)

5.2 Siamisa matshwao a puo mo polelong e e latelang, go tlhagisa bokao jwa se mokwadi a se kayang.

Sekgopi ke eng, abuti, fa puo ya ga Pulane e re namatsha dipelo jaana.

(1)

5.3 Kwala polelo e e latelang mo tumelong.

"Ga ke itse fa ke fositse"

(1)

- 5.4 Tlhalosa bokaogabedi jwa lediri le le thaletsweng mo polelong e.
"Mmangwana a bo a di bofile gore di goge mmogo" (2)
- 5.5 Nopola lefoko le le kayang go sa siama mo polelong e, o bo o le dirise mo polelong e o itlhametseng yona.
"Re bolelele fa go kgopameng re tle re kgopolole" (2)
- 5.6 Kwalolola polelo e ka mokgwa wa tirwa.
"Mang a di arabe ka go latelana ga tsona di le motlele?" (1)
- 5.7 Fa tlhaloso ya leele le le latelang:
Go tsena ka lenga la seloko. (1)
- 5.8 Fa tlhaloso ya seane se: "Sepa la bosigo le itsiwe ke mmei." (1)
[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 30
PALOGOTLHE: 70